

AFHANDLING
OM
DE ALLMÄNNASTE
DJURFÄNGEN,
I TAVASTLAND,

MED PHILOSOPHISKA FACULTETENS BIFALL, VID
KONGL. ACAD. I ÅBO,

UNDER
PHILOS. PROFESS. HORT. ACAD. PRÆFECT. OCH MED. DOCT.

CARL NICLAS HELLENII
INSEENDE,

Til allmän granskning öfverlämnad

AF

Philos. Candidaten

GABRIEL BONSDORFF,

Wiburgensis.

I Åbo Academiens öfre Lårosal på vanlig tid den

XI Maji f. m. 1782.

Å B O,

Tryckt hos Kongl. Acad. Boktr. J. C. FRENCKELLS Enka.

Bland de Näringar, hvilka våre Förfäder uti äldste tider idkat här i Finland, tyckes Jagt och djurfänge utan all motsägelse varit den förnämsta. Landet til större delen obrukadt och obebodt, öfverströdt med stora skogar och vidlöftiga ödemarcker, upfylldt med fåar och morafs, genomskuret med floder och strömmar, samt öfver alt lämnadt uti sin fria och naturliga vildhet, utgjorde visserligen för flere slags villa djur det bästa och det beqvämligaste hemvist. Desf första inbyggare, et Folk som ej viste af annan åra, än den, som vans genom en starck arm, ej af andra öfningar, än dem som fordrade kropps egenskaper, kunde hvarken göra sig begrep om de handteringar, som til sin trefnad fordra stillhet och lugn, ej heller fatta något tycke för de samma. Krig och härnad var följakteligen deras föremål, och Djurfängelset, som närmast liknande krigs oroligheterna, det yppersta Näringsfång de räknade sig värdigt, den tid grannen ej kunde ofredas. Detta blef ock för dem det lättaste, det lämnade nemligen dem snarast, hvad de til föda och kläder behöfde. Köttet af diuren utgjorde deras läckraste spis, och hudarne deras bästa och prydligaste klädnad. Skogs Guden var hos dem alt derföre ansedd bland deras största vålgörare: Hans hjelp åkallades då djurfängen anställdes (*), och af villebrådden fick han sitt säkra offer.

Genom

*) Flere sadane til Skogs Gudens åra sammanfatte läffanger äger vår allmoges ännu genom traditioner til sig forplantade, under

Genom sin oförtrutenhet och hårdighet att utstå de största besvärigheter, bragte de ock sin kundskap i denna väg til den högd af fullkomlighet, som efter den tidens omständigheter någonsin kunde vinnas.

Men sedan de ingingo i Borgerlig Sammanlesnad, och därigenom vunno en okränkadt frihet, samt oförord säkerhet för lit och ägendom, så har ock värdet af dessa blodiga Idrotter hos dem minskadts, och i samma mån hafva ock de fredligare handteringar, såsom mera hedrande Menniskligheten, vunnit sitt tilbörliga företräde. Jagt och djurfången, deras förnämsta näring i fordom-tida, idkas snart sagt nu för tiden af Tavastrarne ej oftare, än då för mycken tilväxt af Rofdjuren hotar deras Boskaps hjordar, och då Landmannen ifrån jordbruket äger sina ledigaste stunder.

Icke destomindre hafva de likasom i arf bibehållit så mycken insikt i detta Näringsfång, at de af få Nationer i denna omständighet torde öfverträffas. Deras nu för tiden öflige sätt, at fälla och fånga djuren, såsom til äfventyrs ännu mindre allmänt kände, har jag derföre förefatt mig, at i följande blad kårteligen beskrifva. Vinner detta mitt bemödande, som för denna gång endast vidrörer fångsten af fyrfotade djuren, allmänhetens gunstiga bifall, torde jag upmuntras, at framdeles vid bättre tid och tillfälle äfven lika vålment afskildra deras öfrige djurfången.

§. I.

Vargen, Finnnarnes *Susi*, Canis Lupus Linnæi, år et
A 2 af

namn af metzd miehen sanat, Jänes-pyyläjä, Ketun-pyyläjä sanat &c. hvilka ganska tydeligen utmärcka deras vördnad för denna Gudsdom, och tillika deras myckna erfarenhet i denna näringsgren.]

af de glupskaste och värste odjur i Finland. För des grymhet är intet djur befriadt; de större som öfverträffa honom i styrcka, bemästras han sig med list, de svagare dödar han utan allt skonsmål. Den tama Boskapen, som värnlösligt, tyckes dock af alla måst vara utstöld för des våldsamhet, hvarföre man ock nog ofta finner hela hjordar af Får och Getter, til ågarens obotliga skada, dödade af dessa härjare (a). I fordom tid skal den, efter enhällig berättelse, ej varit så almän, som den i våra dagar finnes (b); til äfventyrs har landet som mera upodlat, och följakteligen mera Boskapsrikt, läckat detta villdiur nu til större myckenhet til oss och våra negder.

At minska detta släktet, har Tavastlänningen använt all möjlig flit och omhugsan. Allmännaft söka de at vinna detta ändamål på följande sätt: 1:o med deras så kallade och allmänt kände varggropar. Föga är ännu med dem vunnit, men anlades de allmänna och jämt underhölles med tjänligt bete (c) eller läckemat, blefve det onekligt, at härigenom ganska mycket uträttades til dessas utödande, sålft man understundom uti en enda grop, på en gång kunnat få 8 til 12 st.

2:o Fångas vargar med de så kallade varggårdar, som, ehuru sällsynte, dock på et och annat ställe i landet

(a) En almän sägen är det i Tavastland, at vargen midfommars tiden skulle af en svullnad i gomen och tandköttet vara urständadt at göra skada; self har jag ej ägt tillfälle at undersöka denna sak, nämner den således endast til främdeles närmare granskning. Visserligen skulle uti denna omständighet äfven röjas naturens visa hushållning, hvilken på et så besynnerligt sätt befriadade djuren i deras spädaste år, då ingen erfarenhet ännu lärt dem sky sin fiende.

(b) Se Linnæi Faun. Sv. Pag. 3.

(c) Därtill tjänar i synnerhet en lefvande ancka, ibland ock kunnat af mindre släget.

det med fördel blifvit nytade. En plan större eller mindre inslänges i skogen genom en hög in åt lutande gårdesgård, innom hvilken af ågaren insläpas alla de as som på negden finnas. Då rofidiuret låckadt af luckten hastar sig dit, slipper han vål med lätthet in öfver gårdet, men kan omöjligen slippa ut för gårdesgårdens lutning, utan måste då fången afbida sit öde. Skulle dessa anläggas hållt en, på hvar och en bys ågor, och alla as til den samma blefve släpade, är jag säker, at denna utväg vore bland de lättaste, at minska vargarne. Den fördelaktigaste inrättning af en sådan gård, torde den vara, som finnes beskrefven i Linnæi Västgöt. Resa pag. 16.

3:o Skjutas och vargar för ludder om vintern. Man släpar et as til et lagomt Bösselkotts afstånd, under någon glugg af Fåhusen. Vid denna glugg vakar skytten, och afbidar vargens ankomst, som då lätteligen fälles. Fåhusgluggar väljas framför andra af den orsaken, at ångan af Boskapen aldrabäst döljer lukten af kruter, hvilken vargen hastigt vådrar, och, jag vet ej af hvad för en erfarenhet, undflyr som det äfventyrligaste (*d*). År vintern kall och andra as på negden undanrögde, så plågar detta sättet at fånga vargarne vara bland de förmanligaste.

4:o Utkastas ock förgiftade as för vargarne; men utom det, at vargen medelst sin goda lukt lätteligen upptäcker förlåtet, och fölgakteligen undflyr det samma, så är ock det en allmän tancka, at hudarna af sådana djur, som med förgift omkommit, falla håren och blifva dymedelst onyttiga.

5:o Då

(*d*) Vargens farhoga för krutet, sees bland annat tydligen deraf, at han ej vågar anfälla de får, vid hvilkas hals man bundit en liten pose med krut. Se Linnæi Disp. de ove.

5:o Då vargarne om vinterqvällarne med sit tiutande tilkänna gifva, både sin närvaro och hunger, plåga Tavastrarne åka ut i den direction de tycka vargarne hålla sig. De hafva då jemte sina skjortgevär med sig en gris stoppad i en säck, och en stor hötapp med et rep fastbunden och släpande efter slådan. När de då nalkas vargarne, i synnerhet på stora isar, plåga och knipa de grisen, som då jämmerligen skriker; vargen låskad af detta låte, och bedragen af den eftersläpande hötappen, som den tror blifva sit säkra rof, rusar til, och får i det samma af skytten sin bane.

6:o Då skaran på snöen om vintern blifver så stark, at hon bär skidlöparen, så förföljes vargen af dessa, som jaga den efter nys upptäckta spår, så länge, til dess vargen uttröttad med blotta spiutet låter döda sig. Så bevärlig denna jagt vid första påseendet förekommer en och hvar, så lönande förfäkrar ois Carelarenes och Savolaxarenes erfarenhet den samma vara. Sin möda och sit bevärlig skattar Bonden utom dess, om vintern, då han ej kan syslosättas med åkerbruket, ganska ringa.

7:o Om våren, sedan vargen ynglat, upsöktes dess kulor med därtill öfvade hundar, eller i brist af dessa, utaf gamle förfarne Jägare, som utaf åtskilliga teken känna de platser varginnan hållt hårtill utväljer. De göra detta med yttersta försiktighet, at ej med något buller eller gny förefalla vargen mistänklige, då de altid efter några steg lysna om ei något låte af dessa djuren höres. Uptäcka de något sådant, så lysnas om det är af 2:ne eller flere. Tyckes det endast vara af 2:ne, så åro de visä om at här träffas et par, som värda sina ungar, hvilka då säkert ligga fördolda inom den distance, som märckes emellan dessa hvarandra svarande makar. Stenar och bergs-

bergsrefvor samt kullfallne trån och stubbar underlösas då på det nogaste, tils de änteligen finna på boet, då ungarne dödas, utom en enda, hvilken af foten hänges vid et nära in vid stående tråd. Med sit ynckliga låte framläcker den föråldrarna, som då af de mellertid undangömde skyttarne lätteligen fälles. Utom hundar är detta fångst ovist och besvärligt, men med tilhielp af dessa stöfvare är detta det kraftigaste sätt, at utöda vargarne.

9:o Brukas äfven giller och Brander för vargarne (e), men om Tavaftlänningarne fullteligen förstå sätet, at upställa dessa, vill jag ej dömma. Nog af, en mångårig erfarenhet har öfvertygadt dem, at dessa ej varit til vargfången tjenlige, hvarföre och deras bruk mer och mer aftagit, och i sednare tider snart sagt aldeles försvunnit.

10:o Fångas och vargen med kroker. Dubbla Gåddkroker förseddes med en stålfläder, som då dessa vidröras, utspänner dem i den mån, at de en gång nedsvälgde omöjteligen kunna uphæcklas, upspännas och täckas ganska nått med små köttstycken, samt fästade vid starka järnkådor, som nedslås vid stubbar eller hus, utfäktas flerstådes på vargens vanliga stigar. Hela den trakten på hvilken dessa kroker finnas utfäktas, i synnerhet vid början och slutet, slänkes litet med blod, för at betaga vargen alla misstänkar, äfven som ock för samma orsak smårre köttstycken på flere ställen rundt omkring strös. Kådan vid krokerne täckes äfven sorgfälligt med inö och halm. När då vargen vandrar sin vanliga gång, och blir dessa köttstycken varse, misstänker han väl i början

(e) Se H. Hillerströms Disp. om Wästmanlands Biörn och Vargfänge utkommen i Upsala 1750 under Prof. Anders Berchs Pref. pag. 38.

början förfästat, men sedan han noga vådrat och underfökt de omkring liggande mindre stycken, och ej funnit något för sig äfventyrligt, griper han dristeligen til de större och med det samma nedfväljer krokarna, samt bereder sig sin visla död.

§. II.

Råfven, på Finska *Kettu* eller *Repo* kallad, *Canis vulpes* Linn. är för den smärre Boskapen och all småfäkel det värsta det illparigaste skadedjur. Så väl för denna orsak, som ock för desl til fodervärk tienliga skinn, dem Rysarne i synnerhet väl betala (a), har råf fänge ifrån äldre tider tillbaka med all flit blifvit idkadt af Tavastarne.

110 Brukas för råfven, lika som för vargen, gropar med vederbörlig läckmat på en påle midt i gropen, som täckes med veka spröten och påströdd halm. Men råfvens utmärkta flughet, som härutinnan upptäcker förfästat, gör, at denna anstalt gemenligen blir fruktlös. De fördelaktigaste gropar, som för råfvar kunna upkastas, böra efter en förfaren Jägares mig gifna råd til at undvika råfvens misstankar, vara inrättade emellan 2:ne nära vid gården belägne hus, och under samma tak med dem. I stället för halm och spröten, med hvilka de vanligen täckas, skola dessa vara förfedde med et läck, som på en stålaxel fästad öfver gropen och stäld i sin tilbörliga balance, täcker den samma, men icke desto mindre vid minsta tyngd på sidorna vippar. Detta läcket,
med

(a) Flere Nationer som Tunguserna Grönländarena &c. skola ock äta köttet af råfven; Se Borovskis naturgesch. des Thierreichs, hos Finnarne har råfven hertildags dock blifvit räknad bland orene och til föda för människor otienliga djur.

med tunn påströdd gödsel täckt, betager råfven all misstänka, rubbas ej heller så lätteligen af oväder, som täcket af halm, och äger äfven den förmån, at flere råfvar på lärskilda tider kunna infalla, utan at den följande, för någon rubbning i taket af gropen, skyr eller trucktar något förlåt, ty så snart den förre infallit, vippar läcket åter up, och intager sin förra ställning. Huelen, emellan hvilka gropen således inrättas, böra på den sidan, som vetter åt gården, vara stängde, då vid stängslet sedan något djur fästes, som låckar råfven dit, hvilken då utan all fruktan med et driftigt språng vill gripa sit rof, och med det samma störtar sig i gropen.

2:o Skjutas de äfven för luddet utur vakgluggar, då samma försiktighet om ej större bör i aktagas, som då man lurar efter vargar. Alet får ej med blått händer handteras, och all Tobaksrökning undflys, då man placerar luddet under gluggen, ty denne lukt skall af råfven framför alt märckas, och göra honom misstänksam.

3:o Utlättas ock för råfven as, som med råfkakor (Nux vomica) blifvit förgiftade. Men så snart råfven smakat af dessa, och känner bränna i Inselfvorna, skyndar han sig til vattn at dricka, eller ock åter snö i den myckenhet, at förgiftet mister sin verkan; undgår följaktligen på detta sätt faran. Skulle ock någon ung samt otörfaren råf til den myckenhet äta af sådane as, at den ej kunde undvika döden, så skal altid huden på sådane genom förgift dödade djur blifva onyttig, ja efter någras upgift äfventyrlig at brukas til foderverk.

4:o Upsöks, medelst tilhjelp af hundar, kulorna i hyllcka de ynglat (b), då man ofta får döda modren

B

med

(b) Enhälligt berättas Tavastarne, at råfven ej gör någon sta-

med 5 til 8 af des ungar. Sina kulor förle de med flere utgångar, hvilka man noga bör uplöka och tiltäppa, ty begynner man drifva dem, innan detta skedd, vet man ei ord af, innan de genom en löngång ståldt sig på fri fot. Kulan omgifves derföre alltid af flere personer, då råfven med sina ungar bäst med rök utdrifves ifrån desla sina gömflen.

5:o Strypes råfven behändigt med Vippsnaror. Desla upgildras vid råfvens vanliga gångar på öppna fältet, där han är mindre mistänksam, än i skogen. Til desla och andra dylika giller skall inter låcka honom starekare, än en väl bränd Gåsttek.

6:o Fångas ock Råfvar om vintrarne i hölador, med tåta golf af balckar försedda. På hvardera sidan af dören til desla fastnåglas klabbar; i hvilka en rånna til 2 a 3 tum djup uthållas, uti desse så gjorde taltsar passas sedan en tung döt så noga, at den ej det ringaste kan vridas på sida, men icke desto mindre väl uplyftas, och qvickt nedfalla. På öfre kanten af dören båras et håll, genom hvilket et smalt men starkt snöre går, med hvilket dören updrages, och sedan på hvarjehanda sätt efter omständigheterna så gillras, at, med det samna som råfven inkommer i ladan, dören qvickt nedfaller och håller honom instängd. At låcka råfven til ladan, betjena de sig af en ancka eller hõna, som uti pårtkorg innesluten hänger i taket; utom des kasta de här och där på golfvet brockar och andra beten som Råfven på längre håll kan upvädra.

7:o Fastnar ock Råfven i deras så kallade *Kintu-pua*, som på följande sätt beredes: Et tjockt träd af hugges 2¹/₂ aln

da på de des kula närmast belägne trakter, för at så mycket sakrare kunna döja sit hemvist. Om denna observation är grundad, så länar den et nytt wedermåle af råfvens besynnerliga försiktighet.

ala ifrån jorden. Stubben bilas och afstäljes jämt på bägge sidor, tills den endast har en tumstöklek, och $\frac{1}{2}$ alns bredd vid pass; på öfre ändan göras sedan djupa inskärningar eller tinnar, i likhet med et ljuster järn, hvasa i kanterna och spetsen, men bredare vid basis, så at inskärningen sker i den spetsigaste vinkel, som är möjlig. På de längsta tinnarne sättes då betet. När nu Råfven med et skutt skall nappa efter det samma, slintar foten emellan tinnarne, och han blir hängande af foten. Gamle Råfvar, som vunnit någon förfarenhet, fastna här sålän. Skall man ock någonsin kunna vänta nytta af detta verktyg, så bör det nog med gransis eller dylikt gnidas, at ej någon luckt af människor måtte vidhänga det; ty i sådant fall skyr äfven den oförfarnaaste förlåtet.

8:o Fällor upgildras ock för råfven. De som blifvit inrättade enligt den beskrifning, som finnes i Linnæi Västg. resa pag. 248. hafva til närvarande tid varit de förmanligaste.

9:o Saxar hafva ock Tavastlänningarne begynt nyttja til detta ändamål, och ju närmare de, vid nyttjandet af dem, följt de föreskrifter som blifvit upgifna i Sv. Vetensk. Acad. Handl. för år 1747 och 3:de quartalet, samt af Herr Capitain de la Myle uti des år 1767 tryckta undervisning huru Råfvar med saxar kunna fångas, ju lyckligare hafva de ock blifvit i sina fången. I allmänhet måste jag dock bekänna, at de ännu äro högst okunnige vid detta så tilsfordliga fanger.

§. III.

Fjällrackan, Finnarnes *Valkia kettu*, Canis Lagopus Linn. äfven som Brand-Råfven äro ej af Tavastlands

inhemiska djar. De träffas dock undertiden i djupa skogar, som öfverlöpare ifrån Lappmarcken o, eh fås då i samma giller, som för de vanlige råfvarne blifvit utfatte. Desas ankomst såges af allmogen altid förebåda strång köld och hungers nöd.

§. IV.

Bägge varieteterna af Loen, Felis Lynx Linn. finnas på sina orter i Finland til tämmelig myckenhet. Den större eller Vargloen kalla de *Susi Ilves*, och den mindre eller Kattloen *Kissa Ilves*. Grymme och försåtliga, som hela kattsläktet, äro desä visserligen af de diur, för hvilka allmogen ej kan taga nog försiktiga mått, för at rådda sin mindre boskap, då de uppehålla sig i negden. De upsökas derföre 1:o med jagt hundar, af hvilka Loen drifves up i närmaste tråd, därifrån den med förundran åskådar hunden, tils Jägaren fram hinner och nedskjuter honom. 2:o upgildras och för dem et slags fällor, som Finnarne kalla *abmat*, och göras af stockar, utaf hvilka en på längden gräfvres til hälften ned i jorden; 2:ne fästas sedan på hvarandra och utgörä den upgildrade delen af fällan. Giller pinnarna, som uppehålla tyngden upställas medelst en björkqvist, som med en djup skära håller dem tillsammans, och ligger långs med den understa stocken. När då Loen tager sin gång genom detta giller, rörer han på björkqvisten, och med det samma ställningen, som då nedfaller och ibjälkrosfar honom. Om Loarne äfven som kattorne, läckades af de så kallade *Plante Feline*, såsom Valeriana, Nepeta &c. så vore det bästa och säkraste utvägen at fånga dem, medelst det man på visä ställen planterade desä växter til någon myckenhet, och där upstälde för dem giller:

giller: då ej allenast til sådane pladser alla Loar som vore på negden läckades, utan ock där qvarhöllos, tils de förstört aldeles Plantagen, och på den tiden altid kunde upsökas af Jägaren. Nog tjuflas katten på detta sätt af desä växter, men om det händes loen tors jag ej säga, ehuru det är tåmmeligen allmänt, at djur af samma genus, hafva samma lynnen.

§. V.

Uttern, *Sauco* på Finska kallad, *Viverra Lutra* Linn. *Lutra Vulgaris* Erxleb. (*) har sin måsta föda af fisk och Amphibier som hålla sig i yatten, finnes därför ock förnemligast vid insjöar och strömmar. Den utöder fisken ur våra små sjöar, och desä hud är vackert til foderverk. Han fångas således med begårlighet där han finnes, och det af Tavastarne på följande sätt.

1:o Man upöker de hål i isen, genom hvilka den har sin up- och nedergång i vatnet; kan man då af spåren dömma, at den gått ned under isen, så lurar man vid hålet, tils han upkommer, hållt han ej kan länge, utan at få andas, hålla sig under vatnet. När han då åter kommer, fålles han ganska lätt; en klubba är et tilräckligt Instrument, at i denna händelse döda honom med.

C₃

2:o Med

(*) At så väl Uttern som Måncken (§. 6). framdeles komma at skiljas ifrån genus *Viverræ*, och utgöra et eget under namn af *Lutra*, blifver oundvikligt, sedan Pallas, Erxleben och Schreber hos dem upptäckt såkra Characterer genom hvilka de kunna igenkännas. Desä bestå förnämligast däruti, at baktänderne (molares) hos *Viverræ* äro 6, då de hos *Lutra* endast äro 5. Bägge könen hos *Viverræ*, äga folliculos putorios, då hos *Lutra* honan endast tyckes vara försedd med rudimentum af sadana; och at *Viverræ* utom desä lefva måst på det torra, då däremot *Lutra* ej kunna umbära vatten.

2:o Med Råflaxar, som sänkas under vatnet och förses med beten af färsk fisk. Dessa hafva til närvarande tid varit de bästa medel at fånga Uttern.

3:o Anställes ock Jagt efter Uttern, med därtill inöfvade hundar, hvilka upvadra och drifva den ur sina hålor på torra landet, där den som ganska trögfofad lätteligen fångas.

4:o Fastnar uttern ock händelse vis uti fiske bragder, af hvilka grimnåten anses för de fördelaktigaste, för det uttern i dem så inyeklar sig at han omöjligen kan undkomma.

§. VI.

Måncken, Finnarnes *Tuhkuri*, Viverra Lutreola Linn. *Lutra minor* Erxl. vistas äfven som uttern vid strömmar åar och insjöar, uti Finland i synnerhet, til största myckenhet. Ehuru mycket mindre än uttern til sin storlek, är den dock för deras fiskerier åtminstone lika om ej mera skadelig, än den förre. Dets hud är långt samre til fodervärck än utterns, brukas likväl af Tavastarne til bråmer på deras mösfor, til hvilket bruk den skal vara varaktigare, och uthårda mera än något annat foderverk. Den fångas aldeles på samma sätt som uttern, endast med den skilnad at laxarne för denna skola vara i proportion mindre.

VII.

Mården, *Nåtå* på Finska kallad, *Mustela Martes* Linn. är et rofddjur, för all slags fogel i synnerhet, och förstör deras ägg och ungar til en otrolig myckenhet. Dets

Dess skinn utgör et ganska vackert och begärligt foderverk; den fångas:

1:o Med Jagt hundar, som upvådra den och drifva den up i närmaste trädet därifrån den lätt af skytten fälles.

2:o Med vippsnaror, hvilka uti stora och tjocka granskogar upgildras, då til bete utlägges antingen ägg, som är det bästa, eller ock någon liten fogel eller I-korn.

3:o Med mårdfäckar, hvilka til en famns högd äfvan jord upgildras som flakor, och med vederbörligt bete förses.

4:o Med Fällor, på finska *Loukut* kallade, som göras af armstiocka, afhugna och in vid hvarandra hoptogade träklabbar, och upgildras på hvarjehanda sätt efter omständigheterna, i tjocka furuskogar. Dessa hafva härtills varit de fördelaktigaste til mårdfängel.

5:o På sätt Herr Nordholm i sin Disp. om Jemtlands djurfänge pag. 42 beskriwer, men til närvarande tid med ingen särdeles förmån; torde hända okunnigheten hos Landets allmoge, om rätta sättet at uppställa dem, varit förnämsta orsaken til deras misslyckade försök.

§. VIII.

Hermelin, Finnarnas *Kärpä*, *Mustela Erminea* Linn. har för sit dyrbara skinn, och den skada den tilfogar höns, deras ägg och kycklingar, i sednare tider i synnerhet med mycken flit blifvit fångad.

1:o Med råttfällor, på de ställen där den förnämli-gast vistas, såsom under gamla broar, stenrösen, bodor och hölador &c. då til läckmat för dem tages ivampar, möss, ägg och fogel ungar.

2:o Med

2:o Med stockar, inrättade i likhet med de i förra §. N:o 3 beskrefne mårstockarne, men i proportion til djurets storlek mycket mindre.

3:o Med små laxar, gjorde i form af räfflaxar, hvilka skola vara de förmänligaste til detta djurets fänge.

4:o Med hundar, som upvådra dem, och äro dres-serade, at endast bita dem i hufvudet.

§. IX.

Björn, Finnarnes *Karbu*, *Ursus Arctos* Linn. är det största och starkaste Rofdjur Finnarne känna. At utö-da den samma, hafva de följakteligen från äldste tider använt sin största slit och omhugsan; de allmännafta slått, hyarmed de söka vinna detta ändamål, äro:

1:o Om hösten då snö fallit, förr än Björn gått i sit hide, som gemenligen sker i slutet af october, up-sökas dess fiåt, efter hvilka man ringar (a) honom. När då skaran om vintern bär skidlöparen, samlas några go-da skyttar, anfälla hidet, och döda den där sammastädes. Ofta händer at han märcker deras ankomst och i förtid skyndar sig från sin kula. Men han upträckes då lätt genom spåren, och eftersättes af skidlöparen, hvilka snart nog hinna honom, hållt hans fötter hastigt skadas och såras af skaran, då han för ömhet ej kan eller förmår fly faran, utan ofraft slätter sig, eller klifver i tråd och afbidar sit öde.

(a) Man gör då en stor lof lik en Cirkel at den trakt, dit dju-ret gått, så vid, at inga spår synas utom den samma. Sedan går man i allt mindre och mindre lofver, tils stället, där djuret tagit vin-terläger, igenfinnes, hvilket i största tyfthet med visfa tecken tils vi-dare utmärkes.

öde. Om våren, då snöen ej tillräckligen bortsmält, innan Björn gifvit sig utur sitt hide, jagas och fålles han på samma sätt. At göra denna jagt så mycket lättare, brukas tillika hundar, hvilka medelst det de antasta bakdelen, om hvilken Björn är ömast, oroa honom ganska mycket och snarast uttrötta honom (b).

2:o Då Björn gjort sig en vana, at skada Hafre-landen i skogen, göres in vid de samme en hafve, emellan 2:ne nära intil hvarandra stående träd, där förfarne skyt-tar afbida Björn, som midnattstiden gemenligen kommer och då får sin bane. På samma sätt luras ock på honom, då han nedfält något kreatur, och nedgråfvit det til framdeles behof för sig.

3:o Fångas ock Björn vid rågstackarne på följande sätt: man neddrifver i jorden stadiga pålar til half aln ifrån hvarandra, rundt omkring stacken, och på en alns distance ifrån den samma, samt til 3 qvarters högd afvan jord; vid dessa pålar inslås på sidorna långa hvasfa lje-järn, samt på ändarne af pålarne, hvasa långa stadiga och med hullingar försedde järn taggar, som med sammanbunden halm så täckas, at ej djuret märcker för-såt.

C

(b) Med hvad otrolig djerfhet Finnarne i allmänhet uti slika händelser efterlåta Björnen, kan slutas af följande berättelse, som mig af Probstén Lagus blifvit meddelat. Någre karlar jagade förgäfvets efter en ovanligt stor Björn. Med möda hant ändtligen den snällaste Skidlöparen honom upp, men vågade ej ensam angripa honom med spjutet. Han beslöt derföre, at hoppa på dess rygg; när han då kom närmare til Björnen, löslade han skidremmarna, lämnade spjutet, och gjorde et språng på ryggen, med den ena handen hölt han björnen, som innerfort sprang, i nacken, och med den andra drog han fram sin under bältet gömda yxa, med hvilken han sedan slog björnen i hals. Björnen stupade, och banemannen tumlade med det samma i kull med rofvet mellan benen. Urmattad kunde han ej hjälpa sig up, utan afbidade sina Kameraters ankomst, af hvilka han sedan vidare blef hulpen.

får. När nu Björn vill äta af stacken, måste han med et skutt-
språng hjälpa sig uppå den samma, då han ofratt faller
tillbaka, och i sit fall antingen fastnar i taggarne, eller ock
får sig ganska svårt i de hvalsa järnen.

4:o Uti Ivedjelanden, där Björn har sina gångar,
nedgräfvess en skurad koppar kittel, som fylles med lika
mycket af brännvin och vatten, då Björnen dricker up
altflammas, får sig et rus, och lofver säker, tils skytten
kommer, som gifver honom sin bane (c). Äfven så nyt-
tjas för Björn en machine gjord i form af en åkerhart,
på hvilken alla taggarne äro försedde med goda och
starka hullingar. Denne nedgräfvess å de ställen, man
vet Björn hafva sin gång, och täckes med halm. När
då Björn går fram, och sätter foten på denna machi-
ne, så fastnar den, och när han sedan skall hjälpa sig
däreifrån, stadnar han, ofratt fastad med alla fyra
fötterne, och hålles qvar, tils han blir dödad (d).

5:o Gildras för Björn, uppå as som han sjelf ned-
rifvit, laddade gevär, som äro med den försiktighet
riktade, at, vid minsta Björnens rörelse på alet, losa
desa skottet, som altid skall träffa honom om annars
gildraren rätt känner saken.

6:o Brukas äfven Lee af Tavaastfinnarne för Björn, och
det aldeles på samma sätt, som af Hillerstroem beskri-
ves i dess Disputation om Wästmanlands Björn- och
Vargfänge pag. 25.

7:o Uti de hål som Björn gjordt sig genom går-
des

(c) Se vidare Direct. Mag. Hercæpaci Disp. om Hauho Socken,
utkommen 1756 under Prof. Doct. Kalms Pref. p. 40.

(d) Jämför Herr Prof. och Ridd. Gaddes försök til en eco-
nomisk beskrifning öfver Satakunda Häraders norra del, pag.
63.

desgårdar, utlåta de äfven ränsnaror i hvilka Björn nödvändigt skall fästna, så ofta han söker sig desla ginvägar.

8:o Upkastas ock för Björn gropar, men som Björn sällan åter eller läckas af annat as, än det han sjelf dödat, så har ock erfarenheten sedermera fullkomligen lärt Tavastfinnarne, at desla ej hafva den pålyftade nyttan.

9:o Anställas ock Sockne-skall efter Björn, men för deras okunnighet som dirigera den samma, hafva desse til närvarande tid föga uträttat til detta odjurets utöfande.

§. X.

Gråffvinet, Finnarnes *Mättä Sika*, Ursus Meles Linn. är bland sällsyntare djuren i Tavastland, träffas dock understundom, i tjocka och mörka skogar. Des hud är det endaste på hela djuret, af hvilket Tavastarne veta göra sig något bruk, och nyttjas hos dem til sämre foderverk, och at bekläda ranckorna som de til sina vinterkorsflor bruka. Ehuru den äfven är et rofdjur, är det dock mer än sällsynt, at den ofredar någon hemtand fäsel; för denna orsak ställas ej heller för detta odjur så många förlåt, som för de andra rofdjuren. Då des kullor af hundar blifvit upföndne, eller det råkat i gilder som för andre djur blifvit utstälde, äro, de endaste tillfällen, då detta genom människo åtgärd dödas. Om detta, som åtkar mörker och skugga, samt skyr solken, med ovanlig flit samlar sig förråd af föda til någon myckenhet, slutar allmogem til et långvarigt och klart uppehålls våder, uti hvilket det ej vågar sig från sin kula. Af den-

na anledning kallas ock en långvarig tårka *Mättå Sijan* *pouta* eller uppehålls väder, hvilket Gråffvinet före-
bådat.

§. XI.

Filfrasen, *Kumppi* af Tavaftarne kallad, *Mustela Gulo* Linn. *Ursus Gulo* Schreb. (a) är mera almån i nordligare orterna af Finland, än i Tavaftland. Des hemvist utgöra tjocka och mörka skogar, därifrån han ej gifver sig, utan tvingande nöd. Inga egna giller hafva Tavaftlänningarne upptänkt för detta djur. Träffas des spår om vintern, så up söka skyttar den med hundar, och döda honom. Understundom fås den i deras så kallade *Abmat*; äfvensom den ock undertiden stupar för deras på as upgildrade bösofor. Med starka Råf- faxar utlatte på de trakter där den håller sig, skall den dock snarast och visast kunna fångas.

§. XII.

Mullvaden, *Talpa Europæa* Linn. samt *Mus Terrestris* Linn. äro under et och samma namn kände hos Tavaftarne, neml. *Myyrä*. Den skada de göra så väl på ångarne som i kålgården genom det de upgräfvå lönnhål och skada växternes rötter, gör at de fångas och dödas så ofta de kunna öfverkommas.

1:0 Om

(a) Så väl detta djurets lefnads art, som des öfriga Björnen närmast liknande egenkaper, hafva föranlåtit de nyare auctorerne i Zoologien, at skilja det ifrån *Mustela* genus, med hvilka den knappast åger annan likhet, än den vidriga lukt som åtföljer honom, och des skin äfven efter döden.

1:o Om våren vid islöfningen, söker man noga öpnungen på deras lönngångar, då man med en klubba igenslår de samma så noga, at de i dem befintlige djuren i brist af ny luft nödvändigt måste qväfvas.

2:o Fånga Trågårdsmåstare dem med en djup glaserad kruka, hvilken de, i synnerhet under desfas brunsttid, vid solens nedergång nedgräfvat in vid något af deras lönnhål. Uti denne kruka lägga de en lefvande mullvad, som lockar de andra med sitt låte, hvilka hafva dit och falla i krukans.

3:o Sönderhackas 20 a 30 kräftor, til hvilka blandas 3 a 4 likaledes sönderhackade ormar. Denne blandning lämnas sedan i några dagar at gå til förrutnelse, då deraf strös i Mulvadens gångar, hvilken af denna vederstyggeliga lukten, skall aldeles förjagas.

5:o Instoppas äfven i deras gångar kakor af Arsenic och Prustrot med mjöl och äggehvita tilredde, hvilka oftast utgöra det kraftigaste medel at fördrifva Mus terrestres.

Stånds Personer hafva ock försökt de flere i Kongl. Sv. Wetensk. Acad. Handlingar föreslagna medel emot dessa skadedjur, men af allmogen hafva de ej ännu hunnit blifva antagne.

§. XIII.

Haren, Finarnnes *Jænes*, *Lepus timidus* Linn. är det allmänaste villbråd Tavastarne fånga (a). Den skadar

C 3 ofta

(a) Tavastarne sätta likväl ej särdeles värde på des kött, utan säga om det: *Syö nälkäinen Jänstäkin*, det är en hungrig äter äfven Häskött.

ofta nog deras trågårdar och åkrar, anses således också billigt vis af dem bland skadedjur. Tavastarne bruka til des fänge.

1:o Fallor, som om hösten upställas för dem, vid de håll på gårdesgårdarne, genom hvilka den smyger sig in och utur brädd-åkern.

2:o Vippsnaror, hvilka upgildras för dem vid stubbar af sälg och asp, dem haren, då han är i sin frihet och ej efterjagas, aldrig kan förbigå utan at gnaga på. Med dessa dödas de mätta harar uppe i landet. Skulle dessa göras af måssings tråd i stället för hampe och lin garn, är jag vis på derom, at fångat vore ännu lyckligare, ty då deras nu brukliga snaror nog ofta trasas af storm och oväder, samt blifva onyttiga til en ny upgillring, så skulle de af måssingstråd alltid stå orubbade och tjenlige til det åsyftade ändamålet.

3:o Dödas och haren af skyttar om hösten på spår. De som af förfarenheten lärt sig känna harens vanliga språng, anse detta för det mäst lönande af alla harfängen. At med parforce jagt drifva haren, har allmogen til närvarande tid ännu ej försökt; den är i Tavastland räknad bland Stånds Personers mera nöjsamma än lönande tidsfördrif.

§. XIV.

Råttor och Möls, Mus Rattus och Musculus Linn. kallas med ett gemensamt namn *Hiret* af Tavastarne. För den skada de göra, så väl på matvaror som husgeråd, räknas de bland de förtretligaste skadedjuren. At utrota och fördrifva dem, äro därtöfve så många medel föreslagne och försökte, at blotta upräklandet af dem skulle utgöra en egen och nog vidlöftig afhandling. Få af

af dem hafva dock varit tillräcklige til ändamålet vin-
nande. At med förgift döda råttorna, vore väl det lä-
krafte; men den vederstyggliga och tör halfan högst af-
ventyrliga stank, som af deslas as utspredes i rummen, har
gjort, at denna utväg til rottornas förstörande, nu me-
ra af ingen, som vill röja hållt någon ömhjet för sin häl-
sa, kan vidtagas. Fällor och snaror äro således de tilför-
litligaste medel emot desse skadedjur. At de flere som
härtil föreslås och brukas, vill jag allenast beskrifva en
enda, som jag så väl af andras, som egen erfarenhet,
vet vara den läkrafte, åtminstone til mössens utrotande.

En brådkisfva af 2 a 3 quarters längd, 4 tumms bredd,
och 2 tumms tjocklek tages härtil; på kanten eller längre
sidan af den samma, utbåras 4 eller flere hål efter skifvans
längd, så vida som tjockleken, och så djupa som
bredden af skifvan medgifva. Par linier ifrån kanten
af desla öppningar, göres åtvan på skifvan en inskärning så
stor at en stålring af lika vidd med öppningen af hålen,
kan derigenom fällas ned i de samma. Sedan detta
skedd, så göres denna stålringen, hvilken så fästes vid en
på baksidan inslagen spånstvig ståltråd, at ringen med
lätthet kan tryckas ned i hålen och lika lätt genom stål-
trådens spånstighet, så snart tryckningen blifvit håfven,
updragas. Därpå fästes i botten af hålen något tienligt
bete, och medelst en tråd, som går genom fina hål midt
igenom de större i kanten utbårade hålen samt under
brådkisfvan knytes, nedtryckes ståltråden, och med det
samma stålringen uti den tör den gjorda inskärnin-
gen, då snaran tillika blifver upgildrad. När nu råt-
tan får lukt af läckmaten, skyndar hon sig dit, och
efter sin naturliga drift at krypa i skrymslar vil tränga sig
i de utbårade hålen, möter hon väl där tråden, hvarmed snar-
an är gildrad, men afbiter den, och med det sam-

ma

ma lästar stältråden, som updrager ringen, och fryper djuret. De andre närvarande blifva ei skrämda af denna grannens olycka, utan lika som med misshand- samhet öfver den goda måltid de tycka den fängna göra sig, hälla til de öfriga hålen och få erfara samma öde.

§. XV.

Ickorn så väl den allmänna som den flygande, *Sciurus vulgaris* et *volans* Linnæi, Finnarnes *Orava* och *Siipi Orava*, finnas i Tavastiska skogarna, ehuru den sednare är bland de sällsyntare. Deras fången anställas i synnerhet af ungdom och gäsar, som vid andra Landtmanna göromål ännu ej fulleligen kunna lyslösättas, sålunda. 1:o Skjutas de med sprått bågar, och det ifrån medjum Octobris, hela vintren igenom, den tiden nemligen som Ickorn är grå, och des skin utgöra det så kallade gråa foderverket. Snälla och dertil öfvade hundar upvådra djuret, som söker sin räddning i träd, då gäsfen med sin båga så vift ricktar pilen, at den träffar Ickornen i hufvudet, som derpå död nedfaller. 2:o Med fallor eller snaror upgildrade vid deras boen.

§. XVI.

De så kallade Högdjuren, som *Cervus Alces* Älgen, Finnarnes *Hirvi*, och *Cervus Tarandus* Ren, Finnarnes *Peura*, äro genom den våldsamhet, hvilken både af människor och odjur på dem blifvit föröfvad, til det mästa utödde; de få som kunna träffas fångas. 1:o Om våren, då skaran bär skidlöparen, hvilken efter fundne spår jagar dem så länge, tils skaran, som ej kan bära dem, aldeles farat deras fötter, då djuret tvärstannar och afbidar sit öde. 2:o Med snaror af fingers tjockt hamprep, upgildrade vid deras vanliga stigar, på fatt Hr. Prof. och Ridd. Gadd. beskrifver uti dess försök til Beskr. öfver Satakunda Härad pag. 63. 3:o Medelst skall, som på hälmur anställles, då flere upbådas, hvilka drifva dem i trängsel, där de sedermera lätteligen dödas.

